

A tovább mondható októberi ima

A forradalmak kirobbanásának pillanatait, s aztán lefolyásuknak minden percét, majd a leverés gyászóráit, ha a históriának vannak áldozatos és hűséges, kortársi munkatársai, akkor azok bizton számon is tartják. Legfőbb azt az aforizmatikus kétkedést szoktam magamban dünnyögni, tünődve a mi különös csillagzatú magyar történelmünkön, miszerint: *nem lehet tudni, mit hoz a múlt*. Talán ezért is akarták mifelénk a kommunista világban indulós lépésekre a *múltat végképp eltörölni*. A múlt lehetőleg ne hozzon semmit, szólj a verdikt! S ellenében mi meg azt dúdolhattuk legalább, hogy a *jövőt nem sejtethjük...* Ez bizony nem volt valami konstruktív hozzáállás.

Nem vagyok történész, és méginkább nem vagyok politikus, hogy ezen az emlékező, óhatatlanul is kicsit múltba tekintő, októberi estén a száraz objektivitást, az ilyen-olyan megrendelésre készült történelemkönyvek ún. tényisztelő pártatlanságát vegyítsem valami szép, nagyotmondó, kellően pátoszos retorikával.

Csak költő vagyok, csak a legnagyobb költőapostol, Petőfi Sándor rendjéből való legkisebb Nagy. Ha pedig a forradalom ügyében és a szabadság dolgában felelésre szólítanak, leginkább csak verseket hozhatok föl mentségemre, avagy tarthatok magam előtt pajzsként, kardként. S nem is védekezésül, nem is támadólag: mert szívem és lelkem diktálta verses „bűneimet”, melyekkel a 44 évvel ezelőtti fényes napokhoz s aztán még inkább a leverés gyásznapjaihoz, a Haynaut messze lepipáló kádári kivégzések számának döbbenetéhez, majd a túl hosszú amnéziára ítélt nemzet lelkiismeretéhez szóltam. Magyarországon, a létező szocializmusban. Ott ahol a börtönajtók kinyílása után zseniálisan kiirtatott a szabadságvírus, s mintegy gerincbe és agyba oltva a csak túlélés alacsonyrendű ösztönét megsegítették a Nietzschétől eredeztethető magvas bölcseleti széljegyzettel, miszerint: *a felejtésre való hajlam a cselekvés egyetlen lehetséges módja*.

Az a nemzedék, amelyikhez tartozom – talán életkoránál fogva is – a 68-as párizsi majd a prágai események minden illúziót hamar, és két irányból is lelohasztó hatására döntötte el, hogy sokkal intenzívebben szembenéz azzal, ami 1956-ban Pesten és Budán és Magyarország minden szögletében megesett. Az addigi nagy hallgatások, a családban történt tragédiák szármalmas eltitkolása után elkezdődött a kérdezősködés. Ekkor írtam első máig is vállalható verseimet. Már a hetvenes évek legelején, ha tetszik kitüntetően 56-os tematikában utaztam, de a verspetárdák csak később robbantak: a botrányok a nyolcvanas évek elején, közepén jöttek. Amikor gyöngyült a szocialistának nevezett rendszer, mert akkor lett érzékenyebb árulásban és vérben született hamis legitimációjának lelepleződésére.

Néhány éve egyik kedves színész barátom, aki már 1956. október 23-án Petőfit szavalt Bem apó és Petőfi szobránál, s hírhedetté vált botrány-verseim másolatát tárcájában mindig magánál hordta, azt találta mondani, számbavéve a nyolcvanas években viselt dolgaimat (folyóiratbetiltások, szilenciumok, állásmegszűnések stb.), hogy bizony én azokban az esztendőkhöz vakmerően bátor voltam. Kihez képest? Kérdeztem akkor, és kérdezem most is. Talán csak nem a névtelen, harcban elesett hősökhez, az örök pesti srácokhoz, a szent suhancokhoz, másfelől meg a legendás mártírokhoz: a diák Mansfeld Péterhez, a szigorló orvos Tóth Ilonához, vagy a sportoló-költő Gérecz Attilához, a cvikkeres miniszterelnökhöz, Nagy Imréhez képest.

Nem, nem voltam bátor... Csak éppen nem mertem félni. Mert akkor már felnőtt fővel, de még innen a krisztusi koron, nagyjából minden tudtam arról a 13 napról, amiből én kimaradtam, de aminek magyarként örökre adósa vagyok, mint ahogy 1848-nak is. Nyilván ez az érzés munkált bennem akkor is, amikor 1988. június 16-án a fűvelgazzal benőtt 301-es parcellában, ahol lehattunk vagy százan, elszánt emlékezők, – a temető körül és belül meg kétannyi rendős és spicli – a TIB vezetőinek (Mécs Imre, Rácz Sándor, Fonay Jenő) kérésére elszavaltam két botrányosnak számító, betiltott versemet..., amelyeket akkor még a cenzúra könyveimből kigyomlált.

Álljon hát itt szó szerint az én magántörténelmem néhány sora, ahogy régebben egy kockás füzetbe lejegyeztem. Mert vallom, hogy egy nép lelkében a hirtelen végbement megigazuló tektonikus mozgásokat szinte lehetetlen követni. Amelyekhez testét és véréit kínálja, mondhatni emberkrisztusságát, tehát önnön életét feltétel nélkül odaadja a szabadságért. Amikor a semmiből támadva, parittyás Dávidként a legnagyobb csodákra képes. Honnan e képesség, elszánás, hit?

Mіндеzt megérteni s megértetni, akár az „emelkedő nemzet” egykori büszke részeseként is, csaknem reménytelen vállalkozás. A forradalmat megvívni talán könnyebb volt, mint arról hitelesen beszélni... mondotta az egyik hosszú börtönéveket ép lélekkel túlélő, s szólni sem akárhogyan tudó barátom. Hogy azért a szívek is hevesebben dobogjanak, a szemekben ott villózzanak a csalhatatlan októberi fények. S ott csilloghassanak a könnyek is: a remény és a gyász könnyei. Ezért az egyes ember kis történetmorzsáit a forradalom asztaláról lesöpörni nem lehet. Csak ezekkel együtt teljes a kép.

Kereken hét és fél éves voltam 1956. november 4-én. Az idősebbek arcáról olvastam: valami rettenetes dolog történt. Abban a kis Vas megyei faluban, ahol éltem, ahol iskolába jártam, igazából csak egy-két nappal október 23-a után bolydult föl a világ. Az iskolaudvaron reggel szokás szerint katonás rendben felsorakoztunk, de elmaradt a zászlófelvonás, mármint a Hunyadi János úttörőcsapat zászlajának szertartásos felvonása. A felsősök már tudtak valamit. Egyikük elkezdte a Himnuszt, a tanárok is félénken, szinte remegve velünk énekelték. Pedig ilyenkor valamelyik pattogó úttörőnótát szoktuk énekelni, s ezt már nekünk, kis alsósoknak is fújnunk kellett, holott még csak a kisdobosságra kandidáltunk... Az osztályteremben minden különösebb magyarázat nélkül a sarlókalapácsos címert egy kereszt váltotta föl. Délután valamelyik felsős kez-

deményezésére és vezetésével végigvonultunk a falun. Néhány felnőtt is velünk tartott. Negyvennyolcas dalokat énekeltünk és eléggé érthetetlen rigmusokat kiabáltunk. Legjobban arra emlékszem, hogy *békét, kenyeret, Rákosinak kötelet!* S arra is, hogy Keresztanyám állt kint a házunk előtti hídon, és amikor odaértünk, egy jókora nyaklevest kevert le nekem, majd kirántott a sorból, mondván, hogy inkább az iskolában lenne a helyem, (ő volt tehát az első cenzorom!) de én a szégyentől is égő arccal visszaálltam a sorba, s dacosan léptem együtt a többiekkel.

Otthon nem volt rádiónk, unokabátyám hordta a híreket. Előbb a jó híreket, aztán a komorló rosszakat, ahogy a szabad Kossuth rádióból és a Szabad Európából hallottam. Meg ahogy a városba bejárók hozták és esténként mesélték tovább, hogy mi volt Zalaegerszegeen meg Szombathelyen. Én meg a hirtelen megváltozott Vas Megye című lapból olvastam a híreket, hiszen már a második osztályt kezdtem azon az őszön, jól tudtam és szerettem is olvasni. Olvastam hát otthon fennhangon a Nagymamának s az első forradalmas nyaklevest kiosztó Keresztanyámnak, aki akkorra már megenyhült, mert hát Rákosit persze ő se dicsérte... csak már akkor is engem féltett!

Családunk, de az egész falu – bár kellő óvatossággal – hitte, hogy valami emberibb élet kezdődhet. S főleg az adott reményt, hogy Nagy Imre állt a forradalom élére, akiben hittek, hiszen 1953-ban már egyszer nagy terheket vett le a vállukról. Megszűnt a beszolgáltatás, s mifelénk még akkor nem alakult meg a téeszcsé. Csak 1959 után vették be több kemény, megfélemlítő pufajkás rohammal a falut az agitátorok. Az önkéntesség? Szép mesebeszéd volt, inkább a pofonok, a gumibotozás meg a zsarolás hatott. Unokabátyámnál például mindig fegyvert kerestek a marcona bőrkabátosok, s találtak is volna, ha a fél család nem megy állandóan a nyomukban, akik mindent átforgattak: szalmakazlat, pajtát, krumplis vermet, istállót, ólakat. Még a tetves tyúkházba is föl-másztak. Persze nem találtak semmit, de ha nem megyünk utánuk, bizony találhattak volna, mint ez más faluban is történt. Minden mozdulatuk provokáció volt: az ellenforradalom utólagos igazolása.

A pesti harcokról a leghitelesebb tanúktól, a csőcseléknek nevezett szent suhancoktól értesültem. November közepén megindult a menekült-áradat. Rengetegen szálltak meg nálunk, csak egy éjszakára, egy tál ételre. Fél nap járásnyira van tőlünk az oszt-rák határ. Hát meséltek szakadatlan a nálam néhány évvel idősebb fiúk, középiskolások, munkásfiatalok, egyetemisták. Képzetelemet odavonták a Práter utcai, Korvin-közi, Széna téri harcokhoz. Egymásnak is mesélték, hogyan lőtték ki a ruszki tankokat, hogyan robbantak a molotov-koktélok, s hogyan halt meg kezük között a legjobb barátjuk. S most a családjuk se tudja, élnek-e, halnak-e... De nekivágnak a nagyvilágnak, mert a muszka megint letüport bennünket, s Amerika se segít, csak ígéretet, legyintettek csalódottan, de most oda, a tengeren túlra mennek, hogy elmondják, micsoda gyalázat...

Valóságos hősök álltak előttem, akikhez hasonló vagányokat eddig csak nagyanyám jól kiszínezett bakonyi betyártörténeteiből ismertem. S nagyanyám szakadatlanul főzött ezeknek a fiúknak és szüntelenül imádkozott értük. Így ment ez egészen addig, míg le

nem zárták a határt. Nagymama esténként még sokáig vigasztalta a családot, hogy egyszer itt a földön is igazságot tesz az, akinek ez a dolga, s vetette a keresztet 1958. június 17-én is, amikor a megyei újságból megtudta Nagy Imrék kivégzését.

56 igaz történetét én az ifjú szabadságharcosoktól és a menekülő, hiteles szemtanúktól tanultam. Azoktól, akik aztán a szabad világban, a mi amnéziás éveink alatt, a forradalom emlékét, mint ifjúságuk legszebb, legdrámaibb napjait őrizték. S szent kötelességüknek érezték, hogy a világ figyelmét – a korábbi emigráció legjobbjaival vállvetve –, ha késve is, de végre odafordítsák a magyar ügyre. Köszönet érte!

Nekem s többünknek, a hazai „búvópatak nemzedéknek” a nyugati magyar irodalom és történelem legjobb művelőinek becsempészett könyvei, folyóiratai, levélüzenei segítettek abban, hogy tisztábban lássunk. Mondhatni, ez az irodalom lett a hátországom, s a szégyen a visszajáró, zaklató múzsám, hogy Magyarországon is beszéljünk arról, ami legjobban fáj: a takart sebről, a felejtés ragályáról és a temetetlen holtakról, a mártírok méltó végtisztességének szükségességéről.

És igazi csodaként eljön 1989. június 16-a. Ahogy Petőfi mondta volna, a nagy temetési nap. A megalázott nemzet kegyelmi pillanata. Személyes rehabilitációm az lett, hogy a Magyar Írószövetség koszorúját Cseres Tibor elnökkel együtt én vihettem a mártírok koporsója elé. Sokan írtak és beszéltek erről a napról, és meggyőződéssel vallom, hogy még sokan írnak és beszélnek majd erről a napról, nemkülönben a viták és egyezkedések után kényszerűen beszorított hatodik koporsóról, „amely – idézem N. Pál József történészt – a forradalom és szabadságharc emlékezetének gyorsan lebomló s gyorsan elhazudott szimbólumává lett, rövid időn belül... a felejtés és a felejtetés mementója a maga súlyos ürességében...”

Akkor ott egy Petőfi korú, 26 éves, kihajtott ingű fiatalember figyelmeztetett mindenkinél bátrabban 56 aktuális követeléseire. Különös nyomatékkal a szovjet csapatok azonnali kivonására. S talán éppen ezért is van remény, s van még éppen 56 esztendőnk, hogy legalább a 100. évfordulóra rendbe tesszük, s az utánunk jövők rendbe teszik a nemzet kollektív emlékezetét 1956 ügyében is. Amely emlékezet, törvény és jog, könyv és tankönyv egyértelműen különbséget tesz az áldozat és gyilkos között. S október 23-a fénye nem csorbulhat, melyet az 1990-es szabad választások utáni országgyűlés május 2-i, első ülésén nyilvánított nemzeti ünneppé. Tehát csak tíz szabad esztendő telt el belső tusakodásokkal, tétovasággal. De ne legyünk igazságtalanok, hiszen éppen a méltányos igazságtétel és törvényesség ügyében most az ünnep előestéjén hangzottak el biztató, végre beteljesedni látszó szavak. A nemzet hősei, mártírjai: a legcáfolhatatlanabb forradalmárok régóta nem sürgetnek senkit. Ők ott vannak s ott maradnak mindörökre szívünkben, október magasában.

Befejezésül Szabó Lőrincet, a száz éve született költőt idézem, akitől Illyés Gyula 1957 októberében a Farkasréti temetőben a forradalmat is gyászoló hatalmas tömeg előtt öt tömör, ám messzehangzó mondattal búcsúzott. Szabó Lőrinc *imája a jövőért* 1956. november 2-án az *Irodalmi Újság* elhíresült számában jelent meg. „Amit a magyar-

ság most művelt, azt nyolc napon át lángoló glóriaként csavarta maga körül a földgolyó, glóriaként, melyben soha ki nem hűl a visszanyert tisztelet, a szeretet és a csodálat. Sehol a szabad világban. Sőt talán még másutt sem. Nem szabad csökkentenünk a fényt, nem szabad ezt a ragyogást. Ész, erő, készenlét és minden szent akarat fogjon most össze és őrizze és emelje végső diadalra benne céljainkat...” Ezt az imát már nekünk kell tovább mondanunk!

Élhangzott Bécsben, 2000. október 23-án

Dr. Lakatos István

„...most sem adja fel a harcot...”

– Németh László egyik gyakorlófüzetéről –

Németh László hipertóniáját 1954-ben diagnosztizálták, de egy hónappal előbb már, naplója tanúsága szerint, előre sejtette betegségét. Veszélytlátó képzelete ezt íratta vele: „Amitől félek, nem a halál, az elhülyülés, nyomorékság.” A magasvérnyomásos-betegség megállapítása után áttanulmányozta az elérhető szakirodalmat, de gyógyszerek helyett az öngyógyítás útját választotta; kidolgozta az általa „agydiétának” nevezett eljárást: napirendjébe a szellemi munkát kísérő vérnyomás-emelkedés idejének lerövidítésére vérnyomáscsökkentő tevékenységeket iktatott be. Ilyenek voltak a séta, a zenehallgatás, a könnyű fizikai munka. Nagy segítséget jelentett a sajkódi tartózkodás, a magányos, nyugodt környezet, a szigorú munkabeosztást megengedő élet, a „sajkodi idill”.

Amikor 1964-ben a vérnyomása a halmozódott kritikai támadások miatt erősen megemelkedett, Szentágothai professzor ajánlatára megszorította a konyhasó bevitelt, sőt teljes megszüntetésére törekedett. Így rövid idő alatt vérnyomásának drasztikus csökkenését érte el. Ma már köztudott, hogy a vérnyomás gyors és nagyfokú csökkenésének káros következményei vannak. Mindenesetre Németh László sorsának is tragikus komponense lett.

Szentágothai professzor egy későbbi levelében megírta, hogy amikor Németh László a sótlan diéta után rosszul lett, már rosszat kezdett sejtteni. Valószínűleg Németh László erei már rossz állapotban voltak, az artériái merevekké váltak, a vérnyomáscsökkentést összehúzódnásukkal nem tudták kompenzálni, és így táplálkozási zavart idézhetnek elő az agyban is.